

II. ULÁSZLÓ KIRÁLYLYÁ VÁLASZTÁSA.

— MÁSODIK KÖZLEMÉNY. —

III.

A magyar országgyűlés szervezete és tárgyalásainak rendje, valamint legfontosabb functiója, a *királyválasztás gyakorlásának módja* törvény által nem volt szabályozva. A középkor politikai intézményei általán a szokás és hagyomány alapkövein épültek.

A magyar közjognak a köztudatban élő axiomái sorában kiváló helyet foglalt el az, hogy csak *egyféle nemesség* létezik, minél fogva az alkotmányos jogok tekintetében a hatalmas zászlós urak és a szegény köznemesek között nincs különbség. Valóban, ezek és amazok egyaránt bírták a személyes megjelenés és szavazás jogát az országgyűlésen, mely egységes törvényhozó testületet képezett.

Mindazáltal bár ezen alapelv csorbítatlan föntartása fölött féltékenyen őrködött a nemzet, attól lényegesen eltérő helyzetet teremtett a gyakorlat.

A XIV. század vége óta mind gyakrabban fordulnak elő esetek, mikor a királyi meghívólevelek a köznemességet megyéenként választott követek küldésére hívják föl.¹⁾ Nem ritkán történik az is, hogy a köznemesség, mikor tömegesen gyűlt volt egybe, önkényt megbízottakat választott, hogy ne kelljen a hosszú nyúló tanácskozások végét bevárnia.

Emellett az országgyűléseken, akár fejenkint jelent meg a köznemesség, akár követek által volt képviselve, — a főpapok, zászlós urak és a királyi tanács többi tagjai (a *fűrendek*) külön

¹⁾ 1385-ben fordul elő az első eset. V. Ö. *Hajnik Imre* akadémiai értekezését: »A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése.« (1873)

helyen tanácskoztak, rendszerint Budavárában, és többnyire csak akkor jelentek meg a Rákoson táborozó köznemesség gyülekezetében, mikor az általuk előlegesen megállapított végzéseket elfogadás, jóváhagyás végett előterjeszteni kívánták.¹⁾

A főrendek, kik ily módon tényleg az országgyűlés egyik külön alkatrészét képezték, és a kezdeményezés jogát egészen magokhoz ragadták, ezt természetesen a királyválasztásnál is igénybe vették. Tömeges gyülekezetek körében, a hol fölkiáltás útján történik az ügyek eldöntése, és a fejenként való szavazás kivihetetlen: azok, kik az indítványozás jogát bírják, rendes körülmények között döntő befolyást gyakorolnak az eredményre. Az 1458-iki eset, amikor a fegyveres köznemesség tömege *Mátyás* megválasztására kényszeríti a főrendeket: elszigetelten álló kivélt képez.

Mátyás, úgy látszik, épen ezen eset ismétlődését akarta megakadályozni. Törvény útján szabályozta a királyválasztásnál a kezdeményezési jog gyakorlását. Megállapította, hogy a nádor hívja össze a királyválasztó országgyűlést, vagyis ő határozza meg a királyválasztás időpontját; továbbá, hogy a királyválasztásnál a nádor adja legelső szavazatát, vagyis a megválasztandó király személyére nézve ő tesz indítványt. Ezen intézkedéseknél is *János herceg* érdeke lebegett a király szemei előtt. Nem hitt a tömegek hálájában; de bízott azok ragaszkodásában, kiket jótéteményeivel elhalmozott.

Számításaiban csalódott. Egész combinációját már az az egy tény is fölforgatta, hogy halálakor a nádori méltóság üresezésben állott. Ez a körülmény a *többi főrendek* befolyásának súlyát tetemesen gyarapította. *Primus inter pares* sem volt soraikban.

A királyválasztó országgyűlés megnyitása május 17-ikére volt kitűzve. A határidő rövidsége és a közlekedés nehézségei miatt, csak május vége felé kezdtek gyülekezni az egyházi és világi főrendek, kik bandériumok élén, többnyire nagyszámú köznemesség által kísérve, jöttek. Az elsők közé tartozott *Báthori*

¹⁾ Utóbb az 1495-ik évi országgyűlés egyik törvényzikke elrendelte, hogy a király az országgyűlés megnyitása előtt, az előterjesztendő ügyek iránt, az egyházi és világi urakkal megállapodásra jusson.

István, ki az erdély urakkal és nemesekkel, május 28-ikán érkezett Pestre. ¹⁾

Junius első napjaiban a főpapok teljes számban együtt voltak: a gyermek primás, a fogságából kiszabadult kalocsai érsek, az egri, zágrábi, pécsi, erdélyi, győri, veszprémi, csanádi, váci, nyitrai, szerémi és boszniai püspökök. ²⁾ A világi főrendek soraiból megjelentek: Báthori István országbíró, Zsigmond és Péter szent-györgyi grófok, Kinizsi Pál temesi gróf, Geréb Péter, Ország László, Bánffy Miklós, János és Dezső, Báthori András, Rozgonyi László, Drágffi Bertalan, Morocz István és László, Zalonoki Pankircher Vilmos, Csáki Benedek, Pethő Miklós és János, Zóلمي Miklós. ³⁾

Slavoniából: Gereben László al-nádor, gróf Blagai Miklós, Thúróczi György, Dersffi István, Bocskai Péter, Gudóczi Péter ítélőmester, Roffi Bernát, Pekri Miklós, Ztubiczai Gergely jelentek meg. ⁴⁾ Zápolyai Istvánt főkapitányi tiszte Bécsben tartotta még vissza. Ujlaki Lőrincz herczeg, a Beriszlók, a déli megyék nemességével, késtek a megjelenésben.

Míg a főrendek és az előkelő nemesek Budán és Pest városában szállottak meg: a köznemesek és a főrendek bandériumai, a Rákos mezején, sátrak alatt, táboroztak. Számukat *kilencz-tízezerre* becsülték. ⁵⁾

¹⁾ Említi a milánói követ június 20-iki jelentése. D. E. IV. 221.

²⁾ Ezeket felsorolja egy 1490. június 8-ikán kiállított oklevél. (Katona. Historia Critica. XVII. 20.) A milánói követ június 20-iki jelentésében említi, hogy a pécsi püspök június 13-ikán érkezett meg hadai élén. Lehetséges, hogy június 8-ika után még eltávozott, hogy 13-ikán banderiumját a fővárosba vezesse.

³⁾ Ezen világi urakat találjuk megnevezve a június 8-iki oklevélben, melynek szövegéből következtetjük, hogy azon napon főrendek nem voltak többen jelen. (»Memoriae commendamus, . . . quod nobis una cum Regni nobilibus . . . in nostra et totius Regni congregatione generali existentibus.«) A tíz nappal utóbb Corvin Jánossal kötött egyesség oklevelében még előfordúlnak: Zápolyai István, Perényi János, Magyar Balázs, Dóczy Péter és két Pakos. Ezek kétségkívül június 8-ika után jöttek. Ellenben hiányoznak a június 17-iki oklevélből: Báthori András és az egyik Morocz.

⁴⁾ Szintén a június 8-iki oklevélben említetnek.

⁵⁾ Constabili Beltrand, június 2-ikán Hippolyt érsek udvarából, a ferrarai herczegnök írja: »Allogiano a la campagna circa X. mila

A *förendek* haladék nélkül megkezdették tanácskozásukat, melyek *magyar nyelven* folytak. ¹⁾

Négy pártra oszolva, bármennyire ellentétesek valának a királyválasztás tekintetében czéljaik és érdekeik, mindannyian találkoztak azon gondolatban, hogy a trónüresedés időpontját és a trónkövetelők versengése által nyújtott kedvező alkalmat föl kell használniok, politikai állásuknak a koronával szemben megszilárdítására, vagy a mint ők mondták, arra, hogy »az ország visszahelyeztessék azon szabadságba, melyet Mátyás előtt élvezett.« ²⁾ Ezért elhatározták, hogy a királyválasztás *előtt* állapítják meg a király elé terjesztendő hitlevél föltételeit.

Ezenkívül a pártok között egyetértés uralkodott egy *taktikai* kérdésben is. A királyválasztást lehetőleg késleltetni igyekeztek.

Azok, a kik Ulászló körül csoportosultak, nem számíthatnak arra, hogy a köznemességet jelöltjük részére a népszerűség varázsával meghódíthatják. Tömegek csak nevekért és jelszavakért lelkesülnek. A politikai érdekek, bármily mély értelemmel és elmésen állíttatnak elő, hidegen hagyják, vagy épen gyanakodóvá teszik. Ulászló hívei tehát azon titkos tervben állapodtak meg, hogy a köznemességet kifárasztják és a választás megejtése előtt szétoszlásra bírják. Miksa pártolói még inkább voltak utalva ezen eljárásra.

Ellenben János herczeg azért óvakodott siettetni a választást, mert legbuzgóbb barátai távol voltak, gyűjtve a haderőt, melylyel nyomást akartak gyakorolni az ellenszegülőkre. A len-

cavalli.« A milánói követ június 20-ikán jelenti : »Ali VII. del presente . . . ad Peste . . . erano adunati la maggior parte de li Nobili del Regno, insieme cum la gente d'arme del Vajvoda et li altri Baroni et Prelati, che potevano essere in tutto circa IX. milla persone, alloggiate alla campagna in modo de campo al costume de qua.« (D. E. IV. 428. és 221.)

¹⁾ Constabili június 17-ikén írja, hogy Hippolyt megjelenik a förendek között, de nem érti tanácskozásukat, mert magyarul beszélnek. (D. E. IV. 430.)

²⁾ A milánói követ június 20-ikán írja : »La prima loro cura pare restituire questo Regno alla liberta qua fruebantur ante Regem Mathiam, e sopra omne cosa non intendono di esser piu dicati.«

gyel herceg hívei pedig jelöltjük személyes megjelenését óhajtották bevárni.

Junius első napjaiban a főrendek a hitlevél tárgyalásával voltak elfoglalva. ¹⁾ A köznemesség tétlenül töltötte az időt.

Ezalatt megérkeztek a *külföldi trónkövetelők követei*, hogy küldőik igényeit előterjesszék és ezek érvényesítésére működjenek.

Miksa király volt az első, a ki útnak indította követeit. Már april közepetáján össze volt állítva a fényes küldöttség, melynek vezetőjeül *Rudolf* anhalti herceget, tagjaiúl *Fueger Benedek* brixeni dékánt, *Reichenburch Reinbertet*, *Ramming Jánost* és *Rorbach Zsigmondot* jelölte ki. ²⁾

Teljhatalommal ruházta föl őket mindennemű tárgyalások megindítására és kötelezettségek elvállalására. ³⁾ Fölhatalmazta, hogy atyja Frigyes császár nevében is kérjék részére a magyar koronát. ⁴⁾ Biztosíthatták a rendeket, hogy jogaikat és szabadságaikat tiszteletben fogja tartani, és őket »a méltánytalanul rájuk rótt terhektől« meg fogja szabadítani; magyarok tanácsával fog élni, a hivatalokat magyarokkal tölti be, háborút a magyar rendek megegyezése nélkül nem indít. Figyelmeztetniök kellett a rendeket azon előnyökre, melyek megválasztásából az országra származnak: Morva, Szilézia és Lausitz a magyar koronánál marad, Moldvát Lengyelországtól visszaszerzik; Magyarország és a német birodalom között örök béke jó létre. A törökök ellen hat-

¹⁾ A milánói követ junius 20-ikán írja, hogy miután junius 1—2 napjain a dunántúli urak megjöttek »parse alli Baroni e Prelati che si trovavano quà de unirsi e incominciare ad tractare de conditionibus et legibus, quas deberet accipere Rex futurus.«

²⁾ Az 1490. ápril 20-ikán kelt megbízólevél Firnhabernél 25.

³⁾ ». . . Tractandi, sese inscriptionibus obligandi vel etiam in animam nostram, si opus fuerit, jurandi.«

⁴⁾ A megbízólevélben Miksa kiemeli: »Dominus et genitor noster paternam in nos affectionem jus suum et regnum illud nobis favet (*sic*), ita ut nos praefatum Regnum Hungariae, juxta eadem inscriptiones, tanquam suae Maiestatis filius regere, gubernare, possidere possimus.« (Az útasításban is említi: »Die Rumisch Kunigliche Maiestät von der Kaiserlichen Maiestät Willen haben di Crone anzuemen.« (Firnhaber 64.)

hatós oltalomra számíthatnak a magyarok, mert Miksának hó vágya, a hitetlenek ellen harezolni, és a keresztény uralkodók mind megígérték segítségüket. Ellenben, ha a lengyel királyra esnék választásuk, a magyar korona elveszti Morvát, Sziléziát és Lausitzot; Magyarország és a német birodalom között megújúl az ellenségeskedés, melyet a törökök az ország területének megcsonkítására fognak fölhasználni. Emellett, ha a követek meggyőződnek, hogy a rendek Miksát megválasztani nem hajlandók, utasításuk szerint, utalniok kellett azon veszedelemre, mely az országot fenyegeti, mert a császár kénytelen volna a pápához folyamodni, hogy egyházi büntetésekkel sújtsa Magyarországot; valamint alattvalóit és szövetségeseit is fegyverre szólítaná.

Végre a követek írott és szóbeli utasítással voltak ellátva arra nézve, hogy a királynét, János herceget, az egyházi és világi urakat miként igyekezzenek ígéretekkel lekötelezni és küldőjük részére vonni. ¹⁾

Vajjon a Miksa által kijelölt követek mind megjelentek-e Pesten, és mikor érkeztek ide, arról nincs tudomásunk. ²⁾ Azoknak, kiket Ulászló és Kázmér lengyel király küldöttek volt, neveit sem ismerjük.

Junius 7-ikén és a következő két napon a főrendek megjelentek a Rákoson, hol a külhatalmak követei egymásután kihallgatást nyertek. Ezek előadták küldetésök czélját, és mindazt,

¹⁾ Az uraknak ígérjék, hogy hivatalaikban és javaikban meg fogja őket tartani:

»Item auch einem jedem auszerhalb des andern heimlich und insonderheit zusagen, was des einen jeden belanget wird . . . « A királynéval »heimlich zu handln, und ir Trost und Hilf zusagen . . . « Ha látják »das die Königin Macht und Regiment hett, alsdann mit ir und den iren tapferlich und freundlich zu handln, als die Kuniglich Maiestät des insonderheit mundlich bevelhe tan hat.« (A dátum nélküli utasítás Firnhabernél. 64—68.)

²⁾ Úgy látszik Miksa előrelátta, hogy mind a hat nem fog megjelenni; ezért utasításában meghagyja, hogy legalább Breisacher és Rorbach, vagy Rorbach egyedül igyekezzék mindenesetre Magyarországba eljutni.

amivel a rendek hajlandóságát küldöik részére biztosíthatni vélték.¹⁾

Corvin János szükségesnek látta, hogy az ő igényei szintén ünnepélyesen bejelentessenek. A váradi és győri püspököket bízta meg ezen föladattal. Választása nem helyezi kedvező világitásba emberismeretét. De a két főpap azon eljárását, hogy ők, kik Ulászló érdekében a legnagyobb tevékenységet fejtették ki, az országgyűlés színe előtt Mátyás fia mellett fejtették ki rhetorikájuk hatalmát, igazolhatatlannak kell tartanunk; alig szolgál mentségökre az a körülmény, hogy a trónkövetelők követeinek szónoklatait jelentőség nélküli szertartásnak tekinthették.²⁾

A köznemeselek ezalatt zajosan sürgetni kezdék a királyválasztást; a pártvezérek nehezen bírták lecsillapítani türelmetlenségöket, mely nőttön-nőtt azon arányban, a mint költségeik és élelmiszercik fogytak.

Ezen helyzet előnyeit értékesíteni igyekezett *Albert* pártja. *Báthori Miklós* váci püspök fölhívására, több megye nemessége a lengyel herceget, mint magyar királyt éltetni kezdte. Azt remélették, hogy a bizonytalanságban levő tömeget magokkal fogják ragadni.

De rosszul számítottak. Ahelyett, hogy viszhangra találtak volna, meglepetést és fölháborodást idéztek elő. Maga *Báthori István* — a párt vezére — vagy azért, hogy a tervről nem volt

¹⁾ A milánói követ június 20-iki jelentésében említi, hogy június 7-ikén a főrendek a Rákosra mentek. Bizonyára a külföldi követek kihallgatása végett. — *Bonfin* hosszasan szól a külhatalmak követei fogadtatásáról; de előadásából nem vehetjük ki, hogy mikor történt a kihallgatás. Ennek elbeszélése után szól csak a köznemesség szétoszlásáról; amiből következtethetjük, hogy *Bonfin* tudomása szerint, a követek fogadtatása a köznemesség jelenlétében történt. Egyébkint is alig hihető, hogy a főrendek a köznemességtől ezen látványosságot megvonták; amire okuk sem volt.

²⁾ *Bonfin* és *Tubero* elbeszélésök szövegébe fölveszik a beszédeket, melyeket a külhatalmak követei, szerintök, tartottak; de kétségtelen, hogy ezen beszédek az ő tollukból folytak. Természetesen, a két író által közölt beszédek nem azonosak. — *Bonfin* szerint az első napon *Corvin Mátyás*, a másodikon *Miksa* és a lengyel király, legutoljára *Ulászló* követei szólottak. *Tubero* szerint a cseh követek voltak az elsők, utánok következtek a németek, utolsók a lengyelek.

előlegesen tudomása, vagy mert a kísérlet eredménytelenségét azonnal fölismerve, a felelősséget magától el akarta háritani, túlbuzgó párthívei között termett, és heves szókkal rendreutasította őket. A merész vállalat megbukott. Intézői a következő éjszaka széteszlottak. ¹⁾ Báthori István pedig sietett elhagyni a vesztett ügyet, és Ulászló pártjához csatlakozott.

Albert herczeg mindazáltal néhány száz nemes éljenzésében törvényesen megejtett választást akart látni, fölvette a királyi czímet, és készüléteket tett, hogy fegyver hatalmával küzdje ki a trónt. ²⁾

A Rákoson csakhamar helyreállott a megzavart nyugalom. Sőt bizonyos egykedvű közönyösség emelkedett uralomra. A köznemességet a pártvezérek megtudták győzni afelől, hogy a királyválasztást fontos okok miatt még egy ideig el kellett halasztani, és hogy legbölcsebben cselekszik, ha a hosszúra elnyúló tárgyalások végét be nem várva, széteszlik.

A köznemesség politikai függetlenségének és aközszellemnek hanyatlását mi sem tünteti föl világosabban, mint az a tény, hogy legjelentékenyebb jogának gyakorlására messze vidékekről összeseregelve, a főrendek párttaktikája által rábiratta magát, hogy eredménytelenül elszéledjen, és jogait megynként választott két megbízottra ruházza át. ³⁾

¹⁾ Ezen incidensről a legrészletesebb elbeszélést a milánói követ június 20-iki jelentésében találjuk. A pápai követ június 24-iki jelentésében röviden szól róla. Bonfin csak néhány sort szentel ezen eseménynek; sem azokat nem említi, a kik a mozgalmat kezdeményezték, sem azokat a kik elfojtották. A cseh Dubravius elbeszélése minden más forrással ellentétben áll; és hitelesnek nem tekinthető.

²⁾ Albert, 1490. július 21-én Bártfa városához intézett iratában »*Dei gratia Rex Hungariae in conventionione generali campi Rakos electus*« czímet visel. És említi »*proclamationem sacrae electionis nostrae in campo Rakos mutua et concordi voluntate Regnicolarum et Civitatum factam*,« Katona. XVII. 89.

³⁾ Sajnos, emlékeink hézagossága miatt ezen tény előzményeit és részleteit nem ismerjük kellő pontossággal. *Constabili* június 17-iki leveleiben úgy adja elő a történeteket, hogy a főrendek nem akarván tovább együtt tartani a költségükön élő nemeseket, ezeket *elbocsátották*, két nemest tartván vissza minden megyéből, összesen »mintegy 120-at.« (D. E. IV. 430.) Ellenben *Bonfin* szerint a köz-

IV.

A mint a köznemesség tömege, junius tizedike táján, szét-
özlött, megbízottai a Rákos mezejéről Pest városának egyik tem-
plomába tették át tanácskozásaik színhelyét.

Mindenek előtt a választási föltételek kerültek napirendre.

A főrendek a Mátyás előtt fönnállott állapot visszaállítását
tűzvén ki föladatúl, az általuk előlegesen megállapított hitlevélben
nem kimélték a nagy király emlékét, és nem haboztak a törvény-
sértés vádjával bélyegezni meg. Sőt ezt bizonyára czélzatosan
helyezték előtérbe, hogy egyfelől János herczeg népszerűségét
ellensúlyozzák, és idegen uralkodó megválasztását még inkább
kívánatosnak tűntessék föl.

A megválasztandó királynak ugyanis arra kellett magát
köteleznie, hogy »az országot és összes rendeit az ősi jogok, kivált-
ságok és szabadságok élvezetében megtartva, azokkal ellenkező
újításokat, *mint Mátyás király tette volt*, semmi szín alatt nem
fog behozni«; hogy »a fenséges Mátyás király által behozott
újításokat, különösen az egy forint adó kivetését, el fogja törölni«;
a régtől fogva megszokott rendes királyi jövedelmekkel be fogja
érni; a Mátyás és Beatrix vagy bárki más által, »helytelenül és
jogtalanul elfoglalt jószágokat« törvényes birtokosaiknak vissza
fogja adni; meghallgatás nélkül, a törvényes rend mellőzésével,
senkit sem fog büntetni; a bírákat arra, hogy ítéleteikben az
igazság követeléseitől eltérjenek, soha sem fogja kényszeríteni.

De a főrendek nem elégedtek meg azzal, hogy a korona
hatalmának túlterjeszkedése ellen védgátot emelnek; a magok
hatalmát jelentékenyen gyarapítani igyekeztek. A *főpapok és fő-
urak rendjét* a királyi hatalom ellenőrzésére hívatott testület
functióival ruházták föl. A hitlevél ugyanis megállapítja, hogy a
király a koronát a főpapok és főurak gondviselése alatt hagyja, az
általok választandó koronaörök rendelkezésére bocsátja a visc-

nemesség, mivel a költségeket nem volt képes többé viselni, a főrendek-
től *engedélyt* kért és nyert, hogy szétmehessen, mire 60 nemest teljhata-
lommal ruházott föl. — A választottak számára nézve hitelesebbnek
kell tartanunk azt, ki az országgyűlés *alatt* ír. A szétoszlás napját nem
határozhatjuk meg biztosan. Valószínűleg junius 10-ike táján történt.

grádi várat, melynek falai között úgy a koronát, mint az Ausztria visszabocsátása, Morvaország és Szilézia visszaváltása esetében fizetendő összegeket őrizni fogják. Ezen összegek »a főpapok és főurak határozata szerint« fognak az ország védelmére fordíttatni. Csak »a főpapok és főurak megegyezésével« bocsáthatja vissza a király Ausztriát a császárnak, és köthet vele békét. A forgalomban levő ércpénz tekintetében szintén csak »a főpapok és főurak megegyezésével« hozhat be változtatást. Mindehez még az a záradék van csatolva, hogy a király azon végzéseket, melyeket »a főpapok és főurak, az ország többi lakosaival egyetértőleg, a koronázás előtt alkotni fognak«, megerősíteni köteles.

A főrendek egyszersmind óvatosan gondoskodtak arról, hogy ha külföldi uralkodó lép az ország trónjára, idegen befolyás ne veszélyeztesse hatalmukat és az ország függetlenségét. Ennek biztosítására a hitlevélbe iktatott czikkek egész sorozata van hivatva. A leendő királytól követeltetik, hogy idejének nagyobb részét Magyarország területén töltsse; kizárólag magyar tanácsosokkal és udvari emberekkel vegye magát körül; az országot illető ügyekben kizárólag magyarokkal tanácskozzék; egyházi javadalmakat, világi méltóságokat és jószágokat csak érdemes magyaroknak adományozzon; egyházi javadalmakat külföldieknek csak »a magyar főpapok és főurak jóváhagyásával adományozhat.«¹⁾

A főrendek ezen pontokkal a nemzeti pártra, János herczeg híveire is hatni kívántak, megnyugtatta őket aziránt, hogy az idegen királylyal nem fog idegen befolyás az országba vonúlni.

De a főrendek többsége, mely politikai és személyes érdekek által vezetve, el volt határozva arra, hogy Mátyás fiát a választásnál mellőzni fogja, a hála és kegyelet érzelmeinek sugallatai iránt is megőrizte fogékonyságát. Mielőtt mást emelnének a trónra, biztosítani kívánták János herczeg jövődő állását. És készek lévén neki mindent megadni, amit az ország koronáján kívül nyújthattak, arra is számítottak, hogy önkénytes visszalépésre bírhatják.

¹⁾ A hitlevél szövege, a mint azt Ulászló a választás után elfogadta, törvényeink gyűjteményébe föl van véve.

Előterjesztették tehát neki, hogy irányában az atyjától nyert jótéteményekért készek halájukat leróni; de mivel a királyválasztás kimenetele nem egyedül tőlök függ és így kétes, most mikor még ők rendelkeznek az ország fölött, gondoskodni kívánnak róla, azon eshetőséggel szemben, ha nem ő emeltetnék a trónra.

A herczeg az ajánlatot nem utasította vissza. Tárgyalások indultak meg, melyek rövid idő alatt eredményre vezettek. 1) Abban történt megállapodás, hogy János herczeg, ha »Isten akaratából vagy emberek végzéséből« nem választatnék meg Magyarország királyává, ezen esetben is bírni fogja a királyi czímet és méltóságot; *Bosnyákország királyává* fog választatni, és a leendő magyar király által, az ő koronáztatása után három vagy négy nappal, meg fog koronáztatni. Ezenfölül bírni fogja a slavoniai herczegséget, mint a magyar királynak alárendelt »*fejedelem*« és a horvátországi bánságot, mint a magyar király tisztviselője. Az ezen állásokhoz tartozó jövedelmeken kívül, a királyi kincstárból tizenkétezer arany forint évi fizetést fog a horvátországi végvárak föntartására nyerni. Az atyjától adományúl vagy zálogjogczímen nyert várakat, városokat és uradalmakat megtartja; Pozsony, Komárom és Tata kivételével, a melyeket a jöendő királynak, a negyvenezer arany váltságdíj lefizetése után, kiszolgáltatni köteles. A magyar koronához tartozó várakat, városokat és uradalmakat, melyek tényleg kezei között vannak, most azonnal a főrendeknek átadja; Buda, Visegrád és Belgrád kivételével, melyeket a jöendő király megérkezéseig megtarthat. Az ausztriai, stiriai, karintiai, krajnai, sziléziai és lausitzi várakat, városokat, herczegségeket szintén most azonnal a főrendeknek átadja; az oppelni herczegség kivételével, mely örökös birtoka marad.

A főrendek végül kimondották, hogy ezen egyességet a megválasztandó király azonnal, a mint az ország határain átlép, saját pecsége alatt, és a koronázás után újra az országos pecsét alatt megerősíti. 2)

1) Hogy az egyesség *alkudozsok* eredménye volt, kitűnik az oklevél ezen szavaiból: »ad dispositionem pacis et tractatus devenimus, quibus pluribus et notabilibus habitis, postremo . . . conclusimus.«

2) Az Ulászló király által július 31-ikén megerősített egyességről kiállított oklevél egyik eredeti példánya az országos levéltárban. Kiadta

Ezen egyességet János herczeg szóbeli nyilatkozattal és kézszorítással elfogadta. ¹⁾

Mindazáltal egyik fél sem járt el jóhiszeműleg. A főrendek, míg a bevezetésben úgy szólanak, hogy a királyválasztás kimene-tele nem tőlük függ, és csak mint lehetőséget tüntetik föl azt, hogy nem János herczegre eshetik a választás; az egyesség több pontjában elárúlják, hogy másik jelölt, és pedig egy az országon kívül lakó uralkodó megválasztását bevégzett ténynek tekintik. ²⁾

János herczeg pedig az egyesség föltételeinek elfogadása után, meghiúsítva a főrendeknek a belső béke megövéséhez csatolt reményeit, még nagyobb erélylyel folytatta actióját, a melyre most új tér nyílt.

Talán épen az egyesség megerősítése napján, június 13-ikán, vonultak a fővárosba Ujlaki Lőrincz herczeg, Ernszt Zsigmond pécsi püspök és a Beriszlók, — az egyik szerb deszpót, a másik vránai perjel — több előkelő úrral, sok nemessel, néhány ezer fegyveres élén. ³⁾

Mindegyik párt kísérletet tett, hogy őket megnyerje. Corvin János, személyesen, a kalocsai érsek által kísérve, kereste föl táborukat. De ezek meggyőződvn arról, hogy a többség Ulászló részére biztosítva van, előnyösebbnek látták a cseh király pártjára állani, és ezzel alkudozásokba bocsátkoztak. Mindenek előtt azt kívánták, hogy a Mátyás halála óta véghez vitt erőszakos tényekért és birtok-foglalásokért — egyebek között a pécsi püspök a pécsváradi, Ujlaki a pétervárad apátságot foglalta el — büntetlenség biztosittassék. Továbbá a Corvin Jánossal kötött egyesség megváltoztatását követelték; mert Ujlaki maga számára igényelte a bosniai királyi czímet, melyet atyja is viselt, és több

Pray. Epistolae Procerum. I. 378—394. Kovachich. Supplementum ad Vestigia Comitiorum. II. 270—282.

¹⁾ »Data fide et stipulata manu . . . adimplere promisit.«

²⁾ Az oklevél szerint János herczeg Buda, Visegrád és Belgrád várakat »*usque ad adventum futuri Regis in hoc Regnum*« kezei között tarthatja.

³⁾ A megérkezés napját a milánói követ június 20-iki jelentésében említi. Bonfin szerint kétezer fegyveres élén jöttek.

uradalomra, melyek Corvin János birtokában voltak, jogot tartott. ¹⁾

Azonban az Ulászlóhoz ragaszkodó főrendek válasza úgy hangzott, hogy a János herczeggel kötött egyességtől el nem állhatnak; bizonyára lelkiismeretök tiltakozása tartotta őket attól vissza, hogy hűtlenségre hűtlenséget halmozzanak.

Ujlaki és társai most már Corvin Jánosnak ajánlották föl szolgálataikat. A herczeg örömmel fogadta a hatalmas szövetségeseket, és természetesen nem habozott, azon esetre, ha trónra segítik, mindent megígérni, a mit csak kívántak: bosniai királyságot, uradalmakat, amnestiát. Az alku megkötetett. Ujlakiék Corvin János zászlaihoz szegődtek, a hová — mint a milánói követ jelentésében hangsúlyozza — »magánérdekeik, nem a herczeg személyéhez való ragaszkodásuk vezették.« ²⁾

Az ekként jelentékenyen megerősödött párt — melynek vezető szelleme a *pécsi püspök* vala ³⁾ — belátván azt, hogy a királyválasztás rendes lefolyása mellett kisebbségben kell maradnia, nem habozott fegyverhez nyúlni, és így polgár háború veszélyének tenni ki az országot. A budai várból — melyet Corvin János új hívei előtt megnyitott — kitörést terveztek. ⁴⁾

Azonban a Pesten tanácskozó főrendek tudomást nyertek a tervről. Ezen válságos körülmények között *Zápolyai István* is

¹⁾ A milánói követ, a ki június 20-iki jelentésében tüzetesen szól ezen tárgyalásokról, megemlíti, hogy Ujlaki igényt tartott Garai Jób örökségére, a pécsi püspök pedig három várra, melyeket Mátyás elvett tőle és fiának adományozott.

²⁾ Június 20-iki jelentésében, melynek elbeszélése egészen magán viseli a hűség jellemét. D. E. IV. 221—4. — Egy dátum-nélküli, de bizonyosan június végén írt tudósítás, mely Budáról Milánóba küldetett, említi, hogy Ujlaki és társai kezdetben Miksa pártján állottak. (D. E. IV. 184. Tévesen april havára téve.) A miben a való az lehet, hogy Miksával is alkudoztak.

³⁾ A pápai nuntius 1490 július 18-iki jelentésében »malorum omnium fames« jelzővel említi a pécsi püspököt. (A velencei könyvtárban.)

⁴⁾ A milánói követ június 20-iki jelentésében azt a részletet is említi, hogy Corvin János ezer gyaloggal készült kitörni.

megjött rövid időre. ¹⁾ Az ő hozzájárulásával, oly intézkedések tétettek, melyek határozottságot mérséklettel egyesítettek. A főrendek megmutatták, hogy hön óhajtják elhárítani a polgárháború iszonyait, de egyszersmind készek az erőszakot erőszakkal torolni meg. Június 17-ikén a Pesten együtt levő főrendek és nemesek ünnepélyes oklevélbe foglalták a János herczegnek tett és általa elfogadott ajánlatokat. ²⁾ És ugyanakkor Báthori Istvánt, Kinizsi Pált, Drágffi Bertalant, jelentékeny haderő élén, átküldötték a budai partra, oly czélból, hogy a vár ellen támadólag lépjenek föl.

Az összeütközés most még elhárított. Három napra fegyverszünet kötöttet, ³⁾ mely háromízben, utólszor július 2-ig, meghosszabbított. ⁴⁾

Ezen idő alatt, tárgyalások folytak. Az egyik részről Dóczy Orbán püspök és Báthori István, a másíkról Ernsuzt Zsigmond püspök és Ujlaki Lőrincz voltak a meghatalmazottak. A budai vár Zsigmond-kápolnája szolgált találkozási helyül. ⁵⁾

A pápai nuntius, Angelo ortei püspök, ki Mátyás halála után is az országban maradt, fölhasználta ezen alkalmat, hogy mindkét részt a béke és egyetértés helyreállítására buzdítsa. De szavai hatását csökkentették a Németországból érkező tudósítások, a melyek szerint a pápa Miksa megválasztását óhajtáná, a mit a nuntius, ki hónapok óta Rómából levelet nem kapott, kéllően megczáfolni nem volt képes; a miért is túrnie kellett a

¹⁾ A Corvin János érdekében június 17-ikén kiállított oklevélben a világi főrendek között második helyen áll. A szöveg valószínűvé teszi, hogy csak a tényleg jelenlevő urak soroltattak föl.

²⁾ Az oklevelet nyolcz főpap, huszonöt világi ur — kik névszerint vannak felsorolva — »caeterique Praelati, Barones ac primores Regni Hungariae, ipsum totum Regnum repraesentantes« állítják ki. Kiemelik, hogy főczéljuk: elhárítani a polgárháborút »quod jam non paratum solum, sed inchoatum etiam consperissemus.«

³⁾ A milánói követ június 20-iki jelentése.

⁴⁾ A milánói követ június 23. és július 12-iki jelentései. D. E. IV. 229. 237.

⁵⁾ Bonfin elbeszélése.

magyar urak szemrehányásait: hogy ő szentsége az országot, »Európa védfalát« elhagyja. ¹⁾

Egyébkint is a pártszenvedélyek elhatalmasodott zajában a békére intő szózat nem talált meghallgatásra. Csak *Várad* *Péter*, a kalocsai érsek karolta föl azt, és kijelenté, hogy ha a béke fönn-tartására irányuló törekvéseivel czélt nem ér, Corvin János udva-rát elhagyja és érseki székhelyére vonúl vissza. Igéretét csakha-mar teljesíteni kellett; mert a négy megbízott tanácskozásai nem vezettek eredményre. ²⁾

Mindkét párt az elháríthatatlan küzdelemre készült. Corvin János hívei nagy erőfeszítéseket tettek. Megkísérlették, hogy Zápolyai Istvánt megnyerjék. Két követ ment Bécsbe, fényes igéretekkal. De siker nélkül. ³⁾

Ugyanakkor, június 23-ikán, a váradi püspök is Bécsbe útazott, hogy Zápolyainál az ellenfél igyekezeteit ellensúlyozza, és vele, valamint Ulászló királynak ott tartózkodó cancellárjával, *Schellenberg Jánossal* a teendők iránt értekezék. ⁴⁾

¹⁾ A pápai követ elkeseredésében azt írja a pápának, hogy már ő maga is úgy kezd gondolkodni, mint a magyarok; kéri, hívja vissza, nehogy ezen megszegyenítő állásban tovább kelljen maradnia. (A nuntius június 24-iki jelentése.)

²⁾ A pápai követ július 18-iki jelentése.

³⁾ A milánói követ június 23. és július 12-iki jelentése. D. E. IV. 237.

⁴⁾ A milánói követ június 23-ikán írja, hogy a váradi püspök az éjjel Bécsbe utazik, és egy hétig marad el. Ugyan ez július 12-iki jelentésében írja, hogy a váradi püspök azért küldetett Bécsbe, hogy a cseh cancellárral értekezék, és »per riferire al Conte Stefano, quanto era facto et intendere lo parere suo.« (D. E. IV. 229. 234.) Corvin János követeknek és a váradi püspöknek Bécsbe menetele arra a téves magyarázatra adott alkalmat, mintha az ország rendei az eldöntést: a trónkövetelők közül melyiket fogadja el királyúl a nemzet, Zápolyai Istvánra bízták volna. Nem kevésbé meglepő, hogy azt, a mi a történelem lapjain elszigetelve álló eset volna, a történetírás habozás nélkül elfogadta. A felelősség ezért *Bonfint* terheli. Ő beszéli, hogy miután a két párt megbízottai megegyezni nem tudtak, »conventum est inter eos, uti ad Comitum Scepusiensem duo utrinque oratores mitterentur . . . ut quemcumque Regem optaret, is ab omnibus aliis approbaretur. Joannes Varadiensis antistes a Regni proceribus missus est; duo quoque a Corvino duce, qui Stephani voluntatem requirent . . . Stephanum invenimnt potius

A főnforgó kérdések megoldása sok nehézséggel járt. A püspök három nappal Bécsbe érkezése után így szól, Pernstein Vilmoshoz írt levelében:

»Minden gond és fáradság, mely születésem napjától mostanáig osztályrészem vala, elenyészik ahhoz képest, a melyet az utolsó három nap szerzett nékem.«¹⁾

Ez alatt Corvin János hívei átvezették hadaikat a pesti oldalról a budai vár alá. Élénk bizalom és harczvágy nyilatkozott körükben; főleg mióta a királyi kincstárban fölhalmozott megbecsülhetetlen értékű drágaságokat: ékszereket, asztali készleteket, fegyvereket és kelméket meglátták. »Istenen kívül senki sem árthat nekünk!« kiáltott föl elragadtatásában a vránai perjel.

Az arany, ezüst és drágakövek ragyogása a remény sugárait árasztotta rájuk. A dús kincs eszközt nyújtott a harcz folytatására, és jutalmat ígért ragaszkodásukért.²⁾

Merész tervet gondoltak ki: hogy Székesfehérvárra viszik jelöltjüket, és a kezeiben levő szent koronával megkoronázzák.

Azonban Ulászló hívei fölfödötték a tervet. Már előbb gondoskodtak volt arról, hogy a koronázási város meglepetés ellen biz-

Bohemiae Regi, quam cuivis alii studentem.« — Magában véve teljesen hihetetlen, hogy akár Ulászló hívei Corvin Jánost, akár Corvin János hívei Ulászlót hajlandók lettek volna királyul elfogadni, csak azért, mert Zápolyai nyilatkozik mellette; aminthogy Zápolyai állítólagos nyilatkozata után Corvin János hívei nem hódoltak meg Ulászló előtt. Emellett nem lehetett titok, hogy Zápolyai akkor már Ulászlóhoz csatlakozott; amit a június 17-iki oklevélhez járulásával is nyilvánított. De a legnyomatekesebb czáfolatot a milánói követ jelentései képezik. Trevigliói Maffeo jól volt informálva; tudta, miért ment a váradi püspök, miért küldettek Corvin János követi Bécsbe. Ha négy megbízott azon föladattal küldetik Zápolyaihoz, hogy az ő békebírói eldöntésére bízza a királyválasztás ügyét, ezen fontos esemény nem maradhatott volna a szemfüles milánói követ előtt titok; aminthogy senkinek sem állhatott érdekében, hogy az titok maradjon. A két forrás közül mindenesetre a milánói diplomata érdemel nagyobb hitelt.

¹⁾ A váradi püspöknek június 26-ikán Bécsből cseh nyelven írt levele a Lobkovitz hercegek raudnitz-i ltban. Idézi Palacky. 337. lapon.

²⁾ A milánói követ július 12-iki jelentése, a melyben azt is említi, Corvin János hívei a császárral és a lengyel királylyal is alkudozásba bocsátkoztak. A pápai nuntius június 24-iki jelentése szerint Ujlaki és társai Albert lengyel herceget segítségül hívták.

tosítva legyen. Most pedig, fölszólításukra, a fehérvári prépost székhelyére sietett, hogy megoltalmazásáról intézkedjék. Egyszermind sürgető parancs ment Mátyás királynak Morvaországban táborozó fekete seregéhez, hogy jövetelét siettesse.¹⁾

Corvin János híveit most az a veszély fenyegette, hogy Budavárában körül fognak záratni. Abban állapotok meg tehát, hogy az ország déli részeibe vonúlnak vissza, a hol erős váraik falai között, minden támadás ellen biztosságot találhatnak; és terjedelmes uradalmaikon haderejüket szaporíthatják.

Június utolsó napján történt a kivonulás Budavárából, a hol erős őrség hagyatott. János herczeg magával vitte az egész királyi kincstárt, amit Ujlaki és a pécsi püspök határozottan követeltek, gondosan őrködve a fölött, hogy értékes tárgy ne maradjon hátra.²⁾

Az első napon a vár közelében táboroztak. Másnap alig egy mérföldnyi távolságra mentek. Valószínűleg azért haladtak oly lassan, mert az ellenpárttól újabb egyességi ajánlatot vártak. Úsalódtak. Eltávozásukban Ulászló pártfelei, a királyválasztó országgyűlés ellen intézett merényletet láttak és rögtön sereget küldöttek utánok.

Vezetését Báthori István és Kinizsi Pálra bízták, a kiknek a királyné, az esztergomi érsek és az egri püspök is banderiumaikat rendelkezésükre bocsátották.

Corvin János hívei, hogy időt nyerjenek, négy megbízottat — a pécsi püspököt és a vránai perjelt, Ujlaki Lőrinczet és Kis-Horváti Jánost — küldöttek Pestre. Az egész napot (július 2-ikát) tanácskozva töltötték. Este a táborba tértek vissza azon igérettel, hogy a következő reggel folytatják a tárgyalást. De a mint táborukba jöttek, azt javasolták pártfeleiknek, hogy a tárgyalásokat,

¹⁾ Ezen tervről és megghiúsításról a milánói követ július 12-iki jelentése szól. A koronának Visegrádról Budára szállításában jelentékeny része lehetett a kalocsai érsek testvérének Máténak; mert ezen vétségéért hűtlennök nyilvánítottván, budai házáat Beatrix a szentgyörgyi grófoknak adományozta. (Az 1490. július 18-án kelt adománylevelé az országos levéltárban.)

²⁾ A milánói követ július 12-iki jelentésében megjegyzi, hogy még egy padot sem hagytak hátra.

melyek kedvező eredményt nem ígérnek, megszakítva, sietve tovább kell vonulni.

Corvin János a tárgyalások folytatása mellett szólalt föl. De inkább eszköze és zászlaja, mint vezére volt a pártnak. A kellő erélyt, hogy akaratát érvényesítse, nélkülözte. A helyett, hogy tekintélyének súlyát határozottsággal a mérlegbe vetné, *könnyével* akarta megindítani környezetét. *Sírva* kérte: »engedjék visszamenni Budára; mert jól tudja, — úgymond — hogy különben veszve van.«

A vezér erélytelenségének méltó mellékképe: követői cynismus. Ezek kiméretlen gúnynyal azt válaszolták: »Ám térjen vissza, ha úgy tetszik; de kincseit nem viszi magával!«

A herczeg engedett. Július 3-ikán folytatták útjokat.

Ugyanekkor, a Pesten egybegyűlt főrendek, a biztosok elmaradásából az ármányt felismerve, a menekülőök üldözésére *Báthorit* és *Kinizsit* bocsátották. Ezek rögtön fölkerelkedtek. Késő éjszaka elérték a vránai perjel vezetése alatt lévő utóhadat, rövid küzdelem után szétszórták, és a három lándzsa-sehből vérző perjelt foglyúl ejtették.

A következő napou (július 4-ikén) a Sárvíz partján érték utól Corvin János seregét. Egy része már a túlparton volt, másik része csak véres viadal után vonúlhatott át a hidon, melyet szétrombolt.

Mindazáltal Báthori és Kinizsi, parasztemberek útmutatása mellett, gázlón átvezették csapataikat. Így az eldöntő ütközet kikerülhetlenné vált. Ezt megelőzőleg Báthori buzdító szavakat intézett vitézeihez. Fájdalommal tölti el — úgy mond — az a gondolat, hogy egész élete folyamán keresztények elleni harcztól iszonyodott, és most honfitársai ellen kell csatára indulnia; de ezek, a másik táborban, nem tekinthetők a haza fiainak, mert az ország szabadsága ellen fegyvert ragadtak; megérdemlik tehát, hogy úgy tekintsék őket, mintha törökök lennének.¹⁾

A mint beszédét végezte, jelt adott a támadásra. A két sereg ereje jóformán egyenlő volt, és egyenlő elkeseredéssel küzdött. De Corvin Jánosnak, a Csonthegy lejtőjén fölállított had-

¹⁾ Ezen beszéd, melyet a milánói követ július 12-iki jelentésében ismertet, amnyira jellemző, hogy azt valóban ilyformán elmondottnak fogadhatjuk el.

sorai, előnyös helyzetök daczára, Beatrix nehéz lovasságának rohama előtt meg nem állhattak, és fölbomolván, futásban kerestek menekülést.

A győzők hetven előkelő foglyot ejtettek a csatatéren, de az üldözéstől tartózkodtak. A tábor gazdag zsákmánnyal kezekbe jutott. A menekülők a királyi kincstár legértékesebb részét biztosságba helyezték ugyan, de drágaságokkal megrakott számos szekér maradt el, dús prédát nyujtva hadnagyoknak, közvitézeknek, sőt még a vidék pörjainak is.

Báthori és Kinizsi visszasiettek Pestre, és június 12-én tartották bevonulásukat. ¹⁾ Mire az ország rendei a pécsi püspököt, Ujlakit és a kalocsai érseket is a haza ellenségeinek nyilvánították. Váradi Péter félrevonulása nem engesztelte ki a diadalmas párt haragját, melyet személyes ellenségei szítottak.

János herceget kímélték; de tanácsosait sujtva, ezzel ő rá is kimondották az ítéletet. ²⁾

Corvin János, pártja főbb embereivel, a pécsi püspök székhelyére vonult. A szenvedett kudarcz természetes következményei: a kölcsönös vádaskodás és gyanúsítás, az egyenetlenség és csüggedés, nem maradtak el. Székely Jakab, a hadnagyok egyik legkiválóbbja, heves szóvita után, fölháborodva távozott, és Miksának ajánlotta föl szolgálatait. Ujlaki Lőrincz elzárkózott szerémi váraiba, és magára hagyta a szerencsétlen ifjú herceget, a ki Pécsről távozva, Slavóniába vonult el. Itt önző tanácsadói befolyásától menten, arra határozta el magát, hogy a belbéke helyreállítására ő teszi meg az első lépést. A Pesten levő főrendekhez levelet írt, készségét nyilvánítva a kiengesztelődésre.

A főrendek előzékenyen fogadták közeledését, és Corvin János megbízottja, Ráskai Balázs számára, menedék-levelet küldöttek. De nem látták szükségesnek, hogy a vele megindítandó alkudozások kimenetelétől a *királyválasztást* függővé tegyék.

FRAKNÓI VILMOS.

¹⁾ Corvin János pártjának ezen viszontagságairól becses részleteket tartalmaz a milánói követ sokszor idézett jelentése, melylyel Bonfin és Tubero elbeszélése lényegileg megegyez.

²⁾ A pápai nuntius július 18-iki jelentése.